

ביבריוגרפיה

א) פרקי אבות — מנגינות; ב) חמש מנגינות עבריות מספר השירים של הנריך הינה, תרגום י. קצנלסון — מאת שמואל אלמן.

כרגיל מחברים מנגינות לשירים — והנה בא מר אלמן והגיש לנו יצירה חדשה: מנגינות לפרקי אבות! זוהי הפתעה גמורה: פרקי אבות — ומנגינה...

אבל באמת די להעביר עין על יצירות-האמנות של זמננו, ובנידון דין: על יצירות-המוסיקה, כדי להוכיח עד כמה נעשה זו בזמן האחרון בלי שרת ל"מחשבה" דווקא ועד כמה נתמעטת בה הזיקה לרגש.

נשתנו החיים, נשתנה ההוי, ויחד אתם — גם המוסיקה המשמשת להם כטון. ניטל טעם הרומנטיקה, הרחצת בעדנים, ומקומה ירשו הרעיון הגרעיני. תזעזעו המפרפרים והנבלטים. ומה הם החיים אם לא הת-גשמיות של עבודה וקרב תמידי — בניגוד ה"אקדמותו" ע"ד נהרי-נחלו שמן אפרסמון? ... והיצירות של שטרובס, סקרויבין, ושל האחרונים: סטרווינסקי, פרוקופיוב ודומיהם — מעמיקות לפתור את הפרובלימות העולמיות דווקא ותבנן — הסתכלות עמוקה בחיים.

כי תעשרה המוסיקה ונתרחבו אפקיה. ניתן התופש להשתמש בכל מיני אקקורדים ושברוי-אקקורדים שבכל מדרגות הסולם (וגם הסולם החרומטי בכלל). נוצרו הרכבות וצירופי גוונים, שיש בהם כדי לתביע את המושגים הדקים מן הדקים. לא יפלא, איפוא, לראות מעכשיו גם מנגינות לדברי מוסר, ואפילו לדברי הלכה וכדומה — ועאכ"ו לדברים שכתב פרקי אבות, אשר סוף סוף יש בהם חן וכאלו גם איזה סוד נעלם.

ועל דא אפיריון נמטי ליה למר אלמן, כי ידע לבחור בחומר מילולי בזה, שיש בו מן הסינטיזה שבין הרגש והמחשבה, וערכו מרובה עוד בזה, שהנא כ"כ שגור בפי העם וחביב עליו.

ונדמה לי שזהו הקו המצויין בכלל את פרצופו של מר אלמן בתור קומפוזיטור. מצד אחד הוא רך וענוג. בת שירתו (המילודיה) משתפכת כיון המשומר ורזויה רעננות של שדות אוקראינה, נוף-מולדתו. ומהצד השני הריחו דיוקן ומדקדק גדול במה שנוגע ל ע י ב ו ד המילודיה. הוא און וחקר, קרא ושנה, רכש לו טכניקה יפה באמנות התרמוניזציה ונהירין לו כל אמצעי ההכעה המוסיקלית... נקה לדוגמא את המנגינה השניה שלו בחוברת זו: "אף הוא ראה גלגולת אחת" וכו'. מי מאתנו איננו זוכר את הרושם, שעשתה עליו מעשיה פלאית זו, המתחילה ב"אף" בדמויננו ראינו את הגלגולת האומללה כשהיא נשאת על גלי המים. רגע תתרום למעלה ומבטת — אימה; ורגע תצלול שוב בנבכי המים... והזרות של הלשון: "על דאמפת אטפוד" השרתה על מעשיה זו איזה רוח של מסתורין...

אף הוא, כלומר: מר אלמן, ראה גלגולת זו צפה — והאציל עליה מרוח שירתו. הנגינה מתחילה מתוך נייע קל, הרש, הרש, — יזרמו חמים. קול נהם חרישו. זהו הפסנתר המשמויע את סלסוליו הרכים. אין אומר ודברים. והנה באה הזמרת: "אף הוא" וכו'. רעידות של זעזועים מלווים אותה. חולפים גלים ובנות-גלים. והנה קרא המזמר: "אמר לה"... קולו מרוגז וממותח. מורגש איזה מעבר והתנערות אטית, כאלו כבר נמלאה הסאה; עוד מעט — ויתפרץ הזרם... (הטרימולו ושבר-האקקורד מצטר-פים פה לכטוי אחד, קודר וזועם). נשמעים דבריו של תלל: "על דאמפת אטפוד"... הגלים משתברים, מתהוללים בהמולה. הנהו קול הזעם, קול המתאה תעוה! לא ארוך הוא הקול. תיכף הוא גומר ב"ומיפין" קול נפיר-לה פתאומית. הכל צלל למעמקים. דומיה!... וחפסנתר עדיין לא נת. משם, מעמקי-ההום, נתרות ועולות המיות ובנות-קול, עד שבא האקקורד האחרון — והתמונה נעלמת. הכל נשתתק ונבלע באין סוף!...

יצירה זו היא מן המוצלחות ביותר אצל אלמן, והרושם שלה מפתיע. המנגינה השלישית בחוברת: "הוא היה אומר", "מרכה בשר — מרכה רמה" וכו' מיוסדת על נגון הגמרא (גם במקום אחר השתמש מר אלמן בנגון זה. עיין "על שלש עבירות נשים מחות", ו"אמר רבי אליעזר, אמר רבי חנינא" שבספר שירי ביהכ"נ שלו) ספוגה היא עצבות ויגון של כתלי ביהמ"ד הישן. הנה הוא קול ה"מתמיד": "הוי, הוי, אמר רבא" על כל סלסוליו הנגונים. וכמו איזה ווכות (פלפול) מתנהל בין הזמרת והלוי וקשה להבחין בין השואל והמשיב, בין הקושיה והתירוץ... בחלק השני: "מרכה תורה — מרכה חכמה", משתנה הקצב. הנעי-מה נעשית יותר פיזיה ועלזיה, וגומר הזמר בנוסת קרוב ל"השתא הכא, לשנה הבאה בני חורין" אמנם מוזר קצת, שהמחבר מצא לנתוח לכנות את הלוי שבחלק הזה על היסוד המינורי, בשעה שע"פ חוכן המילודיה, וגם לפי המלים, חנך נכסף אחרי היסוד המזורי. אכן יש כאן מן החופש של הפיוסן.

המנגינה הרביעית: "רבי אליעזר בן עזריה אומר", שיוכת ג"כ לסוג המנגינה הקודמת. תמציתה היא — נעימה טרדיציונלית...

בחוברת השניה מתגלה לפנינו בשרונו של מר אלמן בכל מלוא היקפן. את גובה תרבותו המוסיקלית אפשר לציון בזה, שהוא משותרר לגמרי מאפני התרמוניזציה הישנה, שהיתה כמעט כולה מבוססת על שלש אנ-ארבע מדרגות הסולם. הוא יוצר ויצר צורות הרמוניות-שונות, ואיננו

חושש לרוב הדיסוננסים, השורטים את האוזן הבלתי מפותחת (מנגינתו הראשונה: "בניסן ביפה לחדשו הזיו"), הוא שולט באמנות הפיגורציות, בנות האקקורדים השונים למיניהם (מנגינתו השניה: "שאלו כוכבי זה זכים").

פה ושם מבצבצות במילודיה נעימות עבריות בעיקר — במנגינה השלישית: "נער אוהב נערה". (מה איתנים הם וקולעים אל המטרה שני האקקורדים המלוים את המלים: "המעשה ישן אך תמיד חדש תוא"). אין ספק שיצירותיו הללו של מר אלמן יכנסו לאוצר הנגינה העבר-רית, התולך ונכרא לעינינו ע"י הקבוצה המזהירה של הקומפוזיטורים שקמו לנו בשנים האחרונות (מילנה, קליון, רוזובסקי ודומיהם).

מר אלמן הקדיש עד עתה את מיטב כוחותיו לנגינה הדתית. הספר שלו: "שירי ביהכ"נ", שיצא לפני שנתים, נפוץ עד מהרה בכל בתי הכנסיות שבאנגליה וגם בערי אירופה האחרות. והנה אנו רואים אותו גם בנגינה החילונית. זוהי תכונה נפלאה בכשרונו של מר אלמן. הוא יוצר בשני מקצעות-נגינה, השונים זה מזה בטעם וברות, ואין האתה מושפעת מחברתה, — מה שנכו לעשות גם אחרים — ולא עלה בידם. (נבוקובסקי, למשל, זה הכשרון הגאוני, לא היה יכול, לדעתי, להש-תחרר מרוח ביהכ"נ גם בשנסה לחבר מנגינה לנושא חילוני).

ורצוי שמר אלמן יתמכר יותר ויותר לנגינה החילונית, לנגינת ה ע ת י ד.

י . ב י א ל ס ק י .

דוד פוגל, חיי נשואים, רומן, ספר ראשון, הוצאת "מצי-פה", ירושלים-תל-אביב תר"ץ.

זה אחד הספרים, שהוכרו עליהם ע"י הוצאת "מצפה" כעל "ספרות של פרוזה מקורית", העומדת לצאת בשנה הנוכחית, ועל ההכרזה הזו שמחו בחוגי הספרות שלנו כעל ג א ו ל ה שבאת לספר העברי. — לפי שעה יש לפנינו רק ספר אחד, הראשון, מהרומן, שיכיל, כפי ההכרזה, ש ל ש ה ספרים, וכמובן שאין לדון מן החלק הזה על הכלל של החבור החדש. כלומר: אין להוציא משפט כולל וגמור; אך יש ויש לדון כבר מן החלק הזה על האופי הכללי של החבור החדש.

כידוע, היה עד הזמן האחרון חלק הרומן הגדול מקופח בספרותנו; שלטה הנבילה הקטנה, הציור המצומצם בפנה אחת מן החיים, הצילום של תופעות רגעות, התיאור של "טפוסים מעניינים" ו"התרתשויות אפיוניות". היונו קובלים לפעמים על הצמצום הזה, על "דלות" זו של ספרותנו החדשה, והיונו נכספים לבואו של הרומן, של אותה היצירה הגדולה המפרשת את פני הדור על בד רחב ומצויאה למערכה את ראשי הכוחות המתנגשים בשדה החיים של הדור. והנה, כנראה, בוא בא הרומן הזה אל מחננו. אם בדרגה במהלך ההתפתחות של ספרותנו והופעת הדרישה המוגדלת, או כתולדה מהשפעת ספרות התרגומים שנתרחבה אצלנו בשנים האחרונות, ואולי בעקב גורמים אחרים, אבל עובדה היא, שבשנים האחרונות כאלו קמה ה ת ח ר ו ת בין הסופרים העברים במקצוע הרומן העברי המקורי, וכל אחד כאלו משתדל להעביר את השני במדת ה ג ו ד ל של רומנו: הלה כתב רומן בן ארבעה חלקים וארבע מאות דפים, הבה ואוציא אני רומן בן עשרה חלקים ואלף דפים. אולם רק לעתים רחוקות אנו מרגישים את ההתחרות גם בנוגע למדת רחבה של הבד והאזרת הכוח האמנותי...

הרומן שלפנינו יהיה בשלש ספרים וכל ספר, כנראה מזה הראשון, יהיה בן שנים חלקים, או אולי גם יותר. הספר שלפנינו מתחיל 240 עמודים; מסתבר, איפוא, שכל החיבור יחזיק בערך 720 עמודים ואולי; גם יותר. ובכן, לפי המדה התיצונית — יצירת גדולה, מאותן שמשטר שות מ א ו ר ע בספרות. וחבל, שאין חרושם מן הספר הראשון נתן את התקווה בלבנו, שגם לפי המדה הפנימית יהיה חיבור זה שיוך לסוג ה מ א ו ר ע ו ת של הספרות...

השם "חיי נשואים", כאלו מונח על רצונו של המחבר להעמיד למשר פט את האינסטימוט של הנשואין ולגלות את כיעוריו וסבלותיו (או, נניח: את ערכו הנעלה והשפעתו המטרת בטעמים של המורליסטים). אכן, אין זה נושא כ"כ חדש בספרות, וכבר נשפך עליו הרבה דיו ונשתברו הרבה קולמוסים; אך, בכל אופן, איננו מצוי כל כך בספרותנו העברית החדשה. אולם אז היו המאורעות של הרומן צריכים להראות לנו האיך זה הכיעור והסבלות (או: התפך) צומחים וגדלים מתוך עצם קרקעו של אותו האינסטימוט, או לפחות: מתוך סדרי החיים השולטים, המנוונים את האינסטימוט, גם כשהוא בעצם טבעו אולי איננו פגום כ"כ. לא מזה ולא מקצתו נמצא ברומן זה (בספר הראשון שלפנינו). מן הזוגות הנשואים, שהועברו לפנינו, הרי נשואי רודולף ותיאה אינם אפיוניים כלל ומספרים לנו רק מעשיה רגילה, על אדם-נעדר רצון שנפל ברשתו של אדם אחר בעל רצון תקיף יותר ושתתק-מלכתחלה למשוך את החלש הזה ברשתו על מנת לנצלו לצרכיו ולחנאתו. שחנשואין האלה נעשים גיהנם, לחלש בעיקר, מובן ונכון; אבל אין לזה כל מגע בשפת ה פ ר ו ב י ל י מ ת של הנשואין בתור-מוסר חברתי. הדוגמה השניה של חיי-נשואין היא זו של פרנצל וגוסטל. שם דווקא לא נראת שום גיחנם בבית. תבעל שורר ומכניע והאשה כפופה ונכנעת, והכל על מקומו

בשלוש. אלא שהבעל עצמו דוחף את אשתו לזנות — מתוך הנאה סדיס-טית, או מתוך „רוחב לב של ידידות“ מנוסת אוריינטלי, אין לדעת זאת בדיוק — וזו ממלאה גם „צו“ זה של בעלה בהכנעה ובמסירות... אין לנו רשות לכפור בעצם המציאות של תופעה כזו; אולי ראה אותה מחברנו פעם בווינה המעטירה שלו. — אך אף קו אפיוני אחד אין בספור המעשה הזה לתיאור הפרובלימה של „היו נשואין“. אולם אף בגדה של מיצו בוינה לא הוסבר לנו (אולי, עדיין לא הוסבר לנו) באופן יופיין-אור על עצם האינסטיטוט של הנשואים בצורתו שבזמננו ובתנאים של זמננו.

שדה הפעולה של הרומן הוא העיר ווינה ואנו נפגשים על כל צעד ב„תיאורי-נוף“ ווינאים, בשמות הרחובות, הבנינים, בתי הקפה, מקומות הצילום ובתי המלון. לדעתי אין לקשור רומן עברי למקום ידוע במדיה שכזו. בשביל הקורא העברי העיר ווינה היא רק אחת מאלפים ורבבות של מקומות אשר יהודים גרים שם ואין בה בשבילו שום דבר מיוחד אפיוני ומעניין. הפירוט המופרז הזה של התיאור הגיאוגרפי רק מתמיה אותו ומבלבלו ומסית את דעתו מעיקר הדברים. וגם אין שום צורך בו. מוכן וטבעי הוא, כשכותב סופר אשכנזי רומן מחיי ווינה או ברלין, או כרך אחר של ארצו, או גם של פנה ידועת בפרובינציה, והוא מרבה לתאר את קווי המקום; וכן גם לסופר צרפתי ביחס לפריז וכו' ולאנגלי ביחס ללונדון וכו'. (ולפי שעה עוד לא נפגשו לו חלופים, היינו: שיכתוב סופר גרמני לגרמנים רומן מחיי לונדון או פריז עם תיאורים מקומיים מפורטים כאלה). אך נעדר מעם הוא לכתוב בעברית לעבריים רומן „ווינאי“ טפוסו עם פירוט מקומי שכזה, שאינו מעלה ואינו מוריד דבר בעצם הסיפור. לכל הפחות צריך היה למעט בזה עד קצה האפשר.

ואולם הנמיה לפירוט מפורש של קטנות נטוע במחברנו גם זולת זה. הוא מעכבנו ארוכות בכדי לספר לנו, שאי משם מעבר לגדר נשמעה געירתה של פרה וממול הרחוב פרשה ריבה אחת את סדינה מכעד החלון וניערה אותה באויר, ומיד נסתכלה לצדדין שמא ראת אותה השומר בעבירתה, וכמה וכמה עוד דברים „חשובים“ כאלה, שהתרחשו בשעה שעמד גבורו, או התהלך פה ושם בתהוריו שלו, — אף כי בשום פנים אין הפרטים האלה מוסיפים דבר לתיאור המצב, או אפילו רק להלך הרוח, של הגבור ולמאורעותיו, שהיו יכולים לא רע ממש באופן זה עצמו, אלו, למשל, במקום הפרה הגועה היה חמור מנער, או תרנגולת מצפצפת, ובמקום הריבה המנדנדת את סדינה, היה, למשל, סופר עברי פורש את גליונות כתביו...

רובי הנפשות הפועלות במחזה שחזה לנו המחבר — בני ישראל הם. זאת אומרת, איפוא, שהמחבר רצת לתת לנו את חזונו על הרקע של חיי היהדות הווינאית. ואת האחת מגבורותיו הוא אפילו עושה גיבורות. אין אין אנו רואים את שרשיהן ולא את פארותיהן ביהדות. אין אנו יודעים באיזו סביבה יהדותית נולדו ואיך חונכו וגודלו ומתחנך החישהן היהדותית ביום. ואלו בחר המחבר לחציגן לפנינו בתור יהודים או סינים היונו יכולים להאמין לו על כך באותה המדה שאנו מאמינים לוינים לו עכשיו, כשהוא אומר לנו שהם יהודים. אלו לא אמר לנו זאת כל עיקר, היונו יכולים לקבל את נפשותיו בתור נפשות בני-אדם כהם, בני אדם ווינאים אם תרצו, ולא היונו שואלים אותו שום שאלות יותר. אך הוא הרי אומר לנו בפירוש שהם יהודים, וכנראה היה לו ענין בכך לאמר לנו דבר זה; ואם-כן יש לנו רשות לשאול: במה הללו הם יהודים? ולמה היתה צריכה תיאה להתגויר ולא רודולף להתנצר? ולמה היה להם בכלל צורך בצרמנוניה הדתית?

אך אם נתחיל להקשות, לא יהיה לדבר סוף. הנה יש לנו קושיה חמורה: האם לא יכול היה אפילו „שלומיאל“ כרודולף שלו לעמוד על טיבה של ריבה, אשר רק אתמול הכירה לדעת בקפה וכבר היא מושבת אותו אל בית מלון ומבלה עמו שם עד הבוקר, — ואיך זה הלך בכל זאת אחרי עצתה לוותחתן עמה רשמית? ושוב: האומנם נדמה לו למחברנו כדבר שבמציאות, שבעל יכניס אורח לביתו ובכוחו יתרתק לשעה ארוכה מן הבית, למען יוכל האורח בינתים לגעת „מגע בשרים“ באשתו הצעירה? או: האומנם כ"כ נקל וטבעי הוא לברון גרמני זקן וקתולי אדוק לראות את בתו מתגיירת ונשאית לבתור יהודי עניי? ואם נניח שנוח זה לזקן מתוך אהבת בתו (שגם זו אין אנו רואים במפור), הרי בוודאי לא יוכל דבר כזה לחיות נוח לכל הדורים והדורות המתגאים ביחוסם ולא לבנים שלפי דרך השבע הם צריכים לחיות „חקנקרויצלר“ והמחבר לא סיפר לנו כלל מה היתה הסיבה שעקרתם „מדרך הטבע“ הזה. אבל אנו רואים מסיפורו, שתללו לא רק השלימו עם בגידת-אותם בדתם וביחוסם אלא גם את עניו ודלותו של החתן, אשר גם כתונת לבנה ליום החתונה לא היתה לו משלו וחם תינו צריכים להשאילח לו. פלא-פלאים!

אלא, שכאמור, לפנינו הרי לפי שעה רק חלק שלישי מן החבור, ואין רשות לדון עליו דין אחרון עד שיהא כולו בידונו. וגם מה שהעירוני פה אינו ברובו מהותי פליכר, אף כי יש בו אולי מגילוי האופי קצת נחמה, איפוא, עד שיגמר ארוסן בדפוס כולו. למען האמת

צריך עוד לציון, שבהרבה דפים בספר הזה חש הקורא להביצירה מורגש, שהם נכתבו מתוך תעורה נפשית רבה וביד-אמן כושחת. לשונו וסגנונו של המחבר הם בדרך כלל ימים מאד ויש פה ושם גם חדושי-לשון והעשרת גווני הביטוי. אבל יחד עם זה יש גם זרות ותמוהות. הוא משתמש, למשל, במלה „פלוגי“ בתור שם-כנוי במקום שצריך לומר „הלה“. והקורא נתקל בזה כבאבן נגף. ככה הוא כותב פעמים רבות „פנים רעות“ אף כי לא מצאנו בלשוננו פנים אלא רעים וזועפים — או גם מוויס, לעתים... וכשהוא מתרגם מגרמנית „צור נורדבאהן“ — „אל החחנה הצפונות“ לא כוון ג"כ לרוע הלשון. אך כל אלו הם, כמוכח, קטנות באמת ואין הדבר כדאי להתעכב עליהם.

קורא ותיק.